

VAAZ

Cami cemaatine hitaben yapılan dinî muhtevalı, bilgilendirici konuşma.

Vaaz “öğüt vermek, uyarmak, sakındırmak” anlamlarına gelir. Terim olarak “bir topluluğa dini ve ahlaki konularda nasihat etmek, dinleyenlerin kalplerini iyiliğe ısındıracak sözler söylemek, ahirete dair mükâfat ve azaba dair bilgiler vererek teşvik ve ikazda bulunmak” demektir. Bu şekilde konuşma yapmak Türkçe’de “vaaz etmek” ya da “vaaz vermek” şeklinde ifade edilir. Vaaz veren kimseye *vaiz* denir. Camilerde vaaz için kullanılan ve genelde merdivenle çıkılan mimari unsura *kürsü* adı verilir.

Kur’an-ı Kerim’de insanların dine hikmet, güzel öğüt ve en güzel usulle davet edilmesi istenmektedir (Nahl 16/125). Bütün peygamberler gibi Hz. Peygamber de insanlara iyiyi, güzeli ve doğruyu anlatarak onları kötülüklerden sakındırmıştır. Bu bakımdan Hz. Peygamber, İslam tarihinde ilk vaiz olarak çeşitli vesilelerle sahabelerine nasihatte bulunmuştur ve vaazları insanları ilgilendiren bütün konuları ayırt etmeksizin içermiştir. Bu konular içerisinde Allah’a tâbi olma ve itaat, iman esasları, dinin emrettikleri ve yasakladıkları, toplumsal meseleler ve ahiret hayatı üzerinde en çok durulan konulardır. Vaaz usulü olarak kolaylığı esas alır, dinleyenleri usandırmayacak şekilde öz konuşur, vaazlar için belli günleri seçerdi. Resûl-i Ekrem vaaz ve hutbe esnasında zaman zaman sesini yükselterek ve konuya göre yüz ifadesini değiştirerek beden dilini de kullanırdı. Bu sırada, konuşmanın tesirini arttırmak ve konunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak amacıyla kıssalar da aktarırdı.

İslam fetihleriyle birlikte sahâbîler fethedilen bölgelere dağılmış ve Hz. Peygamber’den öğrendikleri dinî mesajları tebliğ etmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde vaizlik kurumsallaşmaya ve buna bağlı olarak her bölgede öne çıkan resmî vaizler görev yapmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti’nin ilk dönemlerinde vaizler medreselerde yetişmiştir. Son dönemde liyakat sahibi vaizler yetiştirmek üzere 1913 yılında İstanbul’da Medresetü’l-vâizîn adıyla bir medrese kurulmuş, daha sonra bu okul ile Medresetü’l-eimme ve’l-hutabâ’nın birleştirilmesiyle Medresetü’l-irşâd (1919) açılmışsa da yeterli rağbetin olmaması, beklenen

işlevi yerine getirememesine yol açmış, neticede bir süre sonra kapatılmıştır. Osmanlı Devleti'nde yaygın din eğitimi açısından dikkat çeken bir diğer kurum “cuma vaizliği” olarak da bilinen kürsü şeyhliğidir. Hutbelerin Arapça okunduğu cuma namazlarında cuma vaizleri, namazdan sonra hutbenin açıklamasını yapmalarının yanında farklı konularda da halkı aydınlatırlardı (bk. Kürsü Şeyhi).

Camilerin yaygın din eğitimi açısından önemli bir yere sahip olduğu Osmanlı döneminde medrese öğrencileri tatil dönemi olan üç aylarda (recep, şaban, ramazan) çeşitli bölgelere dağılarak camilerde imam-hatiplik ve vaizlik yapmışlardır. Bu durum bir bakıma eğitim sistemindeki staj uygulaması ile benzerlik göstermektedir (bk. Cerre Çıkma).

Cumhuriyet döneminde daha sonraları açılan İmam-Hatip Okulu, Yüksek İslam Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi ve İslami İlimler Fakültesi gibi imam-hatip, müftü ve vaizlerin yetiştirildiği kurumlarda özellikle hitabet derslerinde vaizlik eğitimi de yer almıştır (bk. Hitabet; Hutbe). Diyanet İşleri Başkanlığı da kuruluşundan (1924) günümüze kadar vaaz ve irşat hizmetlerine büyük önem vermiştir. 1965 yılında çıkarılan kanunla vaizlerin kadro ve görev alanlarında düzenlemelere gidilerek hizmet alanları genişletilmiştir. Sonraki yıllarda çıkarılan mevzuat gereği vaizler haftanın belirli günlerinde camilerde vaaz vermek yanında hastaneler, huzurevleri, çocuk yuvaları ve cezaevlerinde vaaz ve irşat hizmetini yerine getirmiş, aile irşat ve rehberlik bürolarında görev yapmak, fetva nöbeti tutmak gibi vazifeleri üstlenmişlerdir. Kadınlara sunulan din hizmetleri kapsamında görevlendirilen vaizelerin sayılarında son yıllarda dikkat çekici bir artış görülmektedir. Günümüzde Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde vaizlik kariyer basamakları adaylık döneminden sonra “vaiz”, “uzman vaiz” ve “başvaiz” şeklinde uygulanmaktadır.

Genellikle camilerde uygulanan yaygın din eğitimi faaliyetlerinden biri olan vaazın, toplumu doğru dinî bilgi ile buluşturmada önemli bir işlevi vardır. Kurumsal olarak düzenli ve yeterli dinî eğitim alamayan müslümanlar bu eksikliklerini çoğu defa vaazlarla gidermişler, dinî konularda bilgi sahibi olma yönündeki ilk isteği dinledikleri vaazlar vesilesiyle hissetmişlerdir. Günümüzde camilerde en çok cuma namazlarından önce ve ramazan ayında, bunun dışında haftanın belirli günlerinde ve mübarek gecelerde vaaz verilmektedir.

Yaygın din eğitimi alanında hizmet veren bir kişi olması bakımından vaizin öncelikle kaynaklara hâkim olması beklenir. Bunun yanında insan psi-

kolojisini, toplumsal davranışları; görev yaptığı bölgenin nüfus yapısını, inanç özelliklerini, bilgi ve kültür yapısını iyi bilmesi, toplumun dinî, ahlakî ve sosyal ihtiyaçlarını göz önüne alarak bilgilendirici, rehberlik edici ve eğitici bir usulle konuşmalarını yapması gerekir. Ayrıca farklı irşat alanları (medya, konferans, kürsü vb.) için gerekli olan dil ve üslubu kullanmasının yanı sıra vaazı planlayabilmesi, vaaz içeriğini zenginleştirmesi, etkinlikleri değerlendirmesi, üniversite gibi çeşitli kurumlarla cami ve çevre ilişkisini geliştirmesi ve iletişim teknolojilerini kullanabilmesi önemlidir.

Vaazda gösterişe yol açan yapmacık üsluptan özellikle sakınmak, sözü yumuşak ve güzel bir üslupla söylemek, mesajın muhatapta beklenen etkiyi göstermesi bakımından gereklidir. Kaba ve sert ifadeler, özensizce yapılan kırıcı, yüksek sesli konuşmalar ve muhatapları suçlayan veya kınayan üslup da dinleyenlerde bıkkınlık ve ikrah hissi uyandırabilir. Vaazda beden dili abartılı kullanılmamalı, dinin özüyle ve tevhit inancıyla bağdaşmayan gerçek dışı kıssa ve menkıbelere yer verilmemelidir.

Vaizler zaman zaman faaliyetlerini değerlendirmeli, bilgilerin kalıcı olup olmadığını, dinleyenlerin davranışlarında bir değişiklik meydana gelip gelmediğini gözlemlemelidir. Bu gözlem ve değerlendirme sonucu eksikliklerini tamamlayarak kendilerini yenilemelidir.

İslam tarihinde vaaz konusunda geniş bir literatür ortaya çıkmıştır. Bu konuda yazılmış eserlerde vaazın mahiyeti, vaizliğin önemi, vaaz verirken dikkat edilmesi gereken ilkeler, vaizin taşıması gereken nitelikler ve vaaz konuları gibi hususlar ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

- Aşıkoğlu, Nevzat Y. “Vaizlerde Aranacak Temel Yeterlilikler Üzerine”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 8/2 (2004), s.17-24.
- Cirit, Hasan. “Vaaz”. *DİA*. 2012, XLII, 404-407.
- Okumuş, Ejder. “Türkiye Dindarlığında Vaaz ve Vaizlerin Rolü”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17-18 Aralık 2011)*. Ankara 2013, II, 212-244.
- Yiğit, Yaşar v.dğr (haz.). *Vaaz Kılavuzu*. Ankara 2012.
- Yüksel, Zeynep. “Osmanlıda Vaaz ve Vaizlik Geleneği”. *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu (17-18 Aralık 2011)*. Ankara 2013, II, 163-185.

M. Kâmil YAŞAROĞLU